

(artist, o'quvchi, deklamator) obrazi kirib kelar ekan, asardagi "muallif obrazi" deformatsiya (shakl o'zgarishi yoki obraz ikkilanishi)ga uchraydi" [2:35]. Darhaqiqat, muallif obrazining deformatsiyaga uchrashi ma'no kengayishini sodir etadi. Zotan, istalgan shoir she'rd faqat o'z subyektini kuylamaydi. U hayotdagi murakkab voqealar ichidan o'z hissiyotiga ta'sir etganlarini mohir zarshunos kabi ajratib oladi. Bu voqea ortida esa albatta biror inson, boshqacha aytganda o'quvchilardan biri yoki bir qanchasi turadi. Shunday ekan, boshqalar dardini kuylayotgan shoir "men"i yana bir "boshqa" "men" bilan qo'shib ketadi. V.Vinogradov nazdida asardagi nutq maromi ichiga aniq-tiniq ravishda boshqa bir obraz kirib keladi. Uni ba'zan muallifning o'zi "dedi", "so'zladi", "so'z aytdi" singari so'zlarni berish orqali izohlaydi. Boshqa bir holatlarda muallif kirib keluvchi obrazni o'quvchiga bildirmasligi, hatto yashirishi ham mumkin. Ammo har qanday holatda ham she'riy nutqqa xos bo'lgan bunday hodisa V.Vinogradov ta'kidlagan muallif obrazi, "men"i "deformatsiyasi"ga olib keladi.

Masalan, Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonidagi Xusravshoh va Farhod dialogi qayd etilgan birinchi holatga yorqin misol bo'ladi:

Dedi: "Nedur senga olamda pesha?"

Dedi: "Ishq ichra majnunliq hamesha" [1:86].

Mazkur holatda diqqat qaratilishi kerak bo'lgan bir muhim holat shuki, birinchi misradagi so'roq Xusravshoh tomonidan berilyapti. Ikkinchi misradagi javob esa Farhodga tegishli. Ayni paytda har ikki obraz yoki so'zlovchi "men"ida ham muallif obrazi, muallif "men"i mujassam. Bayt doirasida qaraydigan bo'lsak, bu yerda deformatsiyaning to'rtlik shakliga duch kelamiz. Muallif, Xusrav, Farhod va ularning har birida tajassum topgan muallif obrazi yoki muallif "men"i.

Bunday holat barcha san'at turlariga tegishli bo'lib, so'z san'atida yorqinroq namoyon bo'ladi. Ta'kidlash kerakki, ikki yoki undan ortiq subyektlarning badiiy nutq tarkibida garmoniya hosil etishi natijasida nutqiy dialogning o'ta murakkab ko'rinishi hosil bo'ladi. Bir so'z bilan aytganda she'riy nutq deyarli subyektlararo muloqotga quriladi. Garchand biz ko'p hollarda muallif subyektini lirik qahramon subyektidan ajrata olmasak-da aynan shu subyektlararo muloqot bizga estetik ta'sir ko'rsatadi. Ruhiyatimizga estetik assotsiatsiya beradi, muallif, lirik qahramon va bizning o'rtamizdagi badiiy kommunikatsiyani vujudga keltiradi.

Adabiyotlar

1. Алишер Навоий. Хамса. Фарход ва Ширин. XX томлик. VIII том. – Тошкент: «Фан», 1991.
2. Виноградов В.В. О теории художественной речи. – Москва: «Высшая школа», 1971.
3. Вохидов Э. Ёшлик девони. – Тошкент: Фафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1969.
4. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. – Ленинград: «Наука», 1977.
5. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. – Москва: «Высшая школа», 1990.
6. Чўлпон А. Шеърлар, назм. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси, 2016.
7. Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. –Тошкент: «Akademnashr», 2013.

РЕЗЮМЕ. Maqolada she'riy nutqda alletratsiya, garmoniya va deformatsiya hodisasi nazariy asoslari va uning poetik strukturaga ta'siri muammosi tadqiq etiladi. Shuningdek, mazkur hodisaning jahon hamda o'zbek mumtoz va zamonaviy she'riyatida aks etishi yuzasidan ilmiy-nazariy tahlillar natijasi umumlashtiriladi.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются теоретические основы явления аллитерации, гармонии и деформации в поэтической речи и проблема их влияния на поэтическую структуру. Также обобщены результаты научно-теоретического анализа относительно отражения этого явления в мировой и узбекской классической и современной поэзии.

SUMMARY. The article discusses the theoretical foundations of the phenomenon of alliteration, harmony and deformation in poetic speech and the problem of their influence on the poetic structure. The results of scientific and theoretical analysis regarding the reflection of this phenomenon in world and Uzbek classical and modern poetry are also summarized

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ АДАМГЕРШИЛИК ПАЗЫЙЛЕТЛЕРДИҢ БИЙБАҒАЛЫҒЫ

А.Б.Салқынбай – филология илимлериниң докторы, профессор

Әл-Фараби атындағы Қазақ миллий университети

Таянч сўзлар: ахлоқ, тюркология, миллий кадирёт, козоқ тилшунослиги, семантика, тил ва маданият, миллий код, семантик аспект, компонент.

Ключевые слова: мораль, тюркология, национальнйценность, казахский языкознание, семантика, язык и культура, национальнй код, семантический аспект, компонент.

Key words: morality, Turkology, national value, Kazakh linguistics, semantics, language and culture, national code, semantic aspect, component.

Қазақ миллий дўньятаныўының негизги бийиги де, тыңы да, дилиниң мазмуны да – СӨЗ. Қазақ

ойының жемиси – ҳасыл сөзинде. Усындай ойдың жемисин, кунлылықлардың дерегин де, керегин де

табатуғын ең адастырмайтуғын түп қазық – Абай шығармалары. «Абай әлеми бизди жети түнде адастырмас Темир қазық». Бир айрықшалығы Абай максети де, әрманы да «тек бир ғана миллет сақлайтуғын байлықлар емес, пүткіл адамзат сақлайтуғын байлықлар» [1.5].

Уллы Даланың қақ ортасын еркін жайлаған қазақ арасынан шыққан Абайдай уллы данышпан «адамзаттың бәрін сүйиұ» туұралы әжайып уллы ой айта алса, бул да қазақ дүнья таныуының бир көриниси деп ойлаймыз.

Усы илим системасы Абай шығармаларына илгек болды.

Хәр нәрсеге хәрким хәртүрлі бақа береді. Өмир заңы солай қәлиплескен. Ал Абай таныған ақыллы адам қара қылды қырыққа жарып, «өзиндей бақа бермек». Бул дурыс ис пе? Хәр кисиниң өз өмир тәжирийбеси, зиялылық шыңы менен билими, жақсылық пенен әдиллик айтыұ туұралы өз көзқарасы қәлиплескен. Жеке тулғаның эмоционаллық қабыллауы, талғамы менен талабы бөлек. Демек, адамның эстетикалық бақалылықларды қабыллауы менен бақалауы да айрықша, субъектив мәселе. Абайдың баслы идеясының мәниси усы субъектив көзқарасы бар жеке тулғаның өзін өсириұ. Тулғаның талғамын тәрбиялап, эмоциялық қабыллауын раўажландырып, әдил болыуына тәсир етеді. Бул ретте жақсы менен жаман, адамгершилиқ пенен наданлық минез-құлқты қатар услай отырып, оппозициялық хәрекетлери арқалы анық түсиндирип жазады.

Ериншек алысқа шығып мийнет етпей, көптің айтқаны менен жүр. Ал сиз ериншек болмаңыз.

Жаман хадал мийнет етпей, урлық ислеп, сумлық пенен харам тамақ тауып жүр.

Ал, сиз жаман болмаңыз.

Харамлар бәри бир жаманлыққа тап келеді.

Ал, сиз харам болмаңыз.

Ақылсыз шынлыққа исенбей, жоққа исенеді.

Ал, сиз ақыллы болыңыз.

Тек ақыллы киси ғана қара қылды қырыққа бөлип әдилликти айтады. Усылайынша, сөз системалы, ой тыянақлы болып, оқыұшысына ой салады. Руұхый қунлылықтың мәниси адам баласының жеке болмысынан, жеке адамгершиликтен келип шығады. Адамның шеклеули ўақытты сезиниұи әхмийетли. Адамның жоқарыда текше текше менен анықланып көрсетилген наданлық аўылының иргесинде жүрген қәсийетлериниң бәри – ериншек, жаманлық, харамлық, ақылсызлық, наданлық – ўақыт дереги арқалы ақ қара ашылады. «Мың күн сынбас, бир күни сынар шөлмек». Мың күн байқалмаған жаман ис түбинде бир әшкара болмай ма? Абай қосығындағы жеке тулғаның жаман қәсийетлериниң парадигмасына нәзер

аўдарыұға болады. Бул парадигма қосық жолларында сақланған:

Өнерсиз

Ериншек

Жаман

Харам – қайтарыұ, қусыұ, өршелениұ, сабыр менен топ жасаұ бөлек-бөлек.

Ақылсыз

Надан

Нәзер аўдарарлығы, бар жаманлықтың басланыуы – өнерсизлик. Бир қарағанда, өнерсиздин өзгеге қатнасы аз. Жеке өзине ғана қатнаслы хәрекет. Өнерге, бир нәрсени өндириұге, бир исти жасаұға умтылмаған киси, әлбетте, ериншек болады. Ал, ериншек хеш ис ислемейди, далаға шығып, жан-жағына қарамайды, содан жаманлыққа барады, хадал мийнеттен аўлақлай бастайды, тамақ асыраұ ушын урлық қылады да. Сөйтип харамлыққа көшеді. Сөзине өтирик араласады. Сырттан сөйлеп, қуўланып, өршеленип, сыбыр менен топ жасаұға кириседи. Өнерсиз болыұ, өнер излемеұ усылайынша жаманлыққа жалғасады. Харамлық ақылсыз иске апарады, одан наданлық туўылады. Надан киси сөз тыңламайды. Әкениң сөзи, билим-линиң сөзи қулағына да кирмейди. Буннан шығатуғын жуўмақ биреұ – қазақ баласын, ең алды менен, өнер излемеұден кутқарыұ. Өнер үйрениұ, ис жасаұ, мийнет етиұ – адамгершиликтиң баслы жолы. «Өнер» сөзиниң Абай таныған мәнисин тереңнен түсиниұ керек. Өнер хәзирги сөзликлерде аталып жүргендей, тек «искусство» ғана емес. Түбири «өн» сөзинен пайда болатуғын өндир, өним, өндирис сөзлери менен түбирлес болып келетуғын «өнер» сөзиниң мағызы менен мәниси – адам қолы менен жасалған, өндирилген белгили бир заттың яки нәрсениң жоғары дәрежеде сапалы орынланыуы, жетискенлиги.

Мәселен, «Жигитке жети өнер де аз» деген нақылдың мәниси жигиттиң қосық айтыуы, ойын ойнауы, операда ария айтыуы, киноға түсиұи емес, оның көп исти билиұи, қолынан келиұи, хәм қосықшы, хәм шайыр, хәм палўан, хәм етикши, хәм аңшы, хәм мерген болыуы.

«Қазақтың шарўасына бир жағынан наданлығынан кемшилиқ келгенде, екінши жақтан билимсизлигин көрип турғанлар бассынып, елшиликтен, теңликтен қалдырып, тийисли сыбағасына қыянет етип турғаны санасы бар қазаққа ескерерлик ис еди. Бул заманда қолы жетпегенлерди теңликке жеткізетуғын, хәлсизлерге күш беретуғын өнер-билим, сол өнерге мезгили өтпей турғанда үйренсек, турмысымызды дүзетип, басқалардың аяқ астында женшилмес едик, биз де өз алдымызға бир журт екенимизди билдирер едик», деп жазады А.Байтурсынулы. Абайдың да мегзегени усы.

М.Хайдеггер «Слово Ницше «Бог мертв» атлы макаласында «Давать цену значит договариваться о ценности и устанавливать ее. Воля к власти дает цену, выясняя условие возрастания и устанавливая условие сохранения. Воля к власти по своему существу - воля, полагающая ценности. Ценности - это условия сохранения, возрастания в пределах бытия сущего» деп жазыпты. [<https://www.nietzsche.ru/look/xxa/heider/>]. Шынында да, баханы белгилеу үшін белгилі бір заттың қуны тууралы билиу, келисiу, оны еки тәрeплеме келисiу керек болады ғой. «Хәр нәрсеge өзiндей баха бериу ушын», оның қолында баха берерликтей бийлик болыуы керек, әдил жол менен бийлик айтыу ушын, оның қунын да тәрeзиге сала билиу әхмийетли. Демек, қара қылды қырыққа бөлип, әдил бийлик айтыу ушын, оның баха берерликтей дәрежеси болыуы тийис. Ал, ямаса гез келген қунылық деп танылатуғын қубылыс не зат сол қубылыстың сақланыуының баслы шәрти, М.Хайдеггер пикиринше. Бул жағынан немис илимпазы менен келисе отырып, Абай танытқан рухый қунылықтың «Ер иси - ақылға ермек, бойды жеңбектиң» салмағын таныймыз.

Қолдан келе бере ме журт басқармақ, Хадаллық, харамлықты ким теңлемек?

Ауа, хадаллық пенен харамлықтың бахасын бериуши де, тәрeзиге салып, қунын белгилеуши де – журт, ел, халық. Хадаллық пенен харамлық хешқашан тең болмақ емес, оны халықлық тәжирийбе халықлық дұнъятаныуда әллеқашан белгилеген. Сонлықтан да қанша болыс болып, хәр ким болып, баслық болып турсаң да наданлығың билинсе болғаны, ийттей қор болып, өзине сөз келтирмек.

Адамның дұнъядағы бар өз болмысын таныуы және шеклеули уақытты сезиниуи оның қәдири де, бахасын да арттырады. Ийттей қор болып, өзине сөз келтириудің артында усы еки нәрсе турады: өзiнiң бар болмысын дурыс бахалай алмау (дым артық, ямаса дым кем бахалауы) және уақыт ширкиннің шеклеули екенин сезине алмай қалыуы. Бул фәний түсиник сыяқланады бизге. Гедейге де, байға да, патшаға да – ортақ сәйкес келетуғын философия...

Адам баласының өзiн таныу процесин герменевтикалық шеңбер менен салыстыруға болады. Таным тек түсиниу менен түсиндириу менен ғана емес, соның менен қатар, қунылықтың мәнисин бахалап, тиришиликтиң қунын түсиниу менен де байланысly. Абай усы тиришиликтиң қунын бахалауды толық таллайды. Үшинши мүшелден енди ғана атлап, төртинши мүшелдің баспалдағынан атлаған шайырдың:

Қартайдық, қайғы ойладық, уйқы сергек,
Ашыуың – ашыған уу, ойың – кермек, – дегенинің

мәниси усында болыуы мүмкин. Ойдың кермек тартыуы – жан-жағындағы, жәмийеттеги болып атырған хәр түрли хәрeкеттерге кеули толмауы ғана емес, шоршыныуы да. Муңласарға да киси жоқ. Абайдың өзи бирге қатнасып, бирге өмир сүрип отырған ортада муңласарға киси таппаса, бул – жалғызлық. Жалғызлық себеби қайда жатыр? Абай өзи өмир сүрип отырған тутаслықтағы, сол кеңисликтеги улыума бахалылықларды излейди. Хәр кимнің өзiн таныу мүмкинлиги бар, өзине тән дұнъятаныуы бар. Ал, адамзатлық дәрежеде ойлау, пүткiл таным дұнъясындағы таным менен бахалаудың ийримин танып, оның шешимин айтыу Абайдай уллыға ғана тән.

Социаллық орталыққа сиңген социаллық тулғаға өзiнiң жеке өзгешелигин, қайталанбас талантын танытатуғын көзқарасын жеткизиу және бахалатыу хәр қашан мүмкин бола берер ме? Абай жәмийетинде бул мүмкиншилик кем еди. Бәлким, қашан да солай болды ма екен, ким билсин? Абай сөзине, Абай үнине Россия патшасының сиясатын услаған хукимет тәрeпинен қарсылық та, қайшылық та көп болды. Қадағалау менен үркитиу орын алды да... Кейнинен социаллық орталықтың бахалылықлары тулғаның дұнъятаныуына, оның ишки рауажланыу қайнар көзине айналды, ал тулғаның өзи бирте-бирте өзiнше және қайталанбас «Менге», әлем дәрежесиндеги ойшылға айналды.

Хәзирги дұнъялық бахалылықлар парадигмасы сан түрли, әлуан қыйлы. Хәр түрли еллер өз рауажланыу жолын таңлап атырған бүгинги замандағы сапалы өзгерислерди бахалап, бағдарлау да әхмийетли. Қазақстанның да бүгинги рухый, мәдений рауажланыуының, қунылық қудиретин танып-бахалауы менен өзине тән келбетин әлемге жәрия етиуинің де үлкен өзгешелиги менен әхмийети бар. Дәл усындай дәуирде миллетимиздің ийгилик жолындағы дұнъятаныуы менен миллий бахалылықларын, дұнъялық дәрежеде ой айтқан даналарын бахалап, әлемге танытыу – ең әхмийетли қәдемлердің бири. Бирде ғәрежет көзи – пайданы, бирде рухый мәдениетти қунылық санап, басым берген жәмийет өзiнiң ишки рауажланыуында қунылық бағдарына тийкарланған оң жолын таңлайды. Илимнің, билимнің кереги усындайда. «Пайда ойлама, ар ойла» деген Абай пикирине сүйене отырып, адам санасына тәсир етиу, миллий сана, мәмлекетлик сана дәрежесинде ойлауға илимий негиз жасау зәрүр. Хәзирги қазақ жәмийетиндеги болып атырған рухый өзгерислер, Алаш идеясының қайта оралуы менен халықты қайта «оятыуы» – бахалылықлардың, қунылық бағдарлардың жәмийеттеги ролинің артып киятырғанын билдиреди. Бахалылықлардың бахаланыуы менен олардың жәмийеттеги хызметин саралау, бахалау

оғада әхмийетли хәм тийкарғы болып қала береді. Қазақ илиминде ең аз изертленген аспект ретінде мәдениеттің структуралық элементи ретіндегі миллий бақалылықлардың мәнісі менен сыпатындағы қатнаслы мәселелер дер едик.

Жәмийетте өмир сүріп атырған жеке адам өз тиришилигинде зәрүрликлери менен мәплерин қанаатландыра алатуғындай, зәрүр нәрсесине қол жеткізе алатуғындай, мақсети менен мүддесин айқынлап, соған жетиу мүмкиншиликлерин қарастыра алыуы тийис. Расынан келгенде, адамның өзи – баслы қунлылық. Жеке адам ең алды менен өз «менин» бақалауы, өз басын қәдірлеуі тийис. Жеке тулғаның өзін қоршаған дүньяны, оның өткенин, бүгини менен келешегин, соның менен қатар, өзинің «Менин» мәнісін сезиниуі – қунлылықтың анық формалары.

Қунлылық бағдары усы қарапайым адамға, жәмийет ағзасы ретіндегі оның минез-құлқына, өзін ортада уалай билиуіне, қәсийетине, моралине, эстетикалық талғамына, этикалық принциплерине бағдарланыуы тийис. Ал, руұхый бақалылықлар жыйнағы турақлы, олар халықтың бай руұхый тәжірийбеси негизінде қәлиплесип, белгили дана тулғалар мийнетлери арқалы системаласады. Материаллық қунлылық туұралы қазақ халқының өз түйгени менен талғамлық жыйнақланған танымы бар. Қазақ миллетинің «малы жанының, жаны арының садағасы». Усы накылда материаллық қунлылық туұралы негизги миллеттің өз дүньятаныуы, миллий болмысы менен коды айқынланғандай. Бизде «гөнениң көзи», «пәленшениң көзи», «көзиндей көриу», «көзиндей болыу», «көзиндей сақлау», «пәленшеден қалған көз, журнал» сыяқлы дизбеклердің мәнісі зор. Ол «көз» кешегі бул фәниден өткен жақсы бир адамның баласы, содан қалған қарапайым зат, шағын естелик болыуы да итимал. Усы кишкене де қарапайым затты я оның баласын қәдірлеу, бақалау – миллий дүньятаныуымызда айрықша орын алады. Қазақ ушын материаллық қунлылықтың көплигі яки азлығы әхмийетли емес, оның естелигі, ескилигі, еске сақланыуы әхмийетли. Дүньяның жалғанлығы туұралы дүньятаныу қәлиплестирген миллеттің материаллық түсиниги усындай өзгеше айрықшалығы менен бақалы хәм қунлы. Миллий зәрүрликлер менен мақсетлерді қанаатландыратуғын да руұхый ийгиликлер менен идеаллар. Бул қазақ миллетинің баслы өзгеше белгиси дер едик. Пүткіл бай еллерді қызықтыра беретуғын кең пайтақ далада жатқан материаллық бақалылықлардың гейде жат қолында есесіз кетиуі де халықтың усындай бийғамлығынан ба ямаса руұхый байлығының тереңге питкен теклигинен бе, ким билсин.

Миллий бақалылықлардың системаланыуы мене қатнасы жеке адам хәрекетинің негизги түрине изоморфлы яки мазмұны менен түри сәйкес. Қазақ миллетинің турмыслық, сиясий, эстетикалық, хуқықый, диний, адамгершилик, тәрбиялық бақалылықларының өзине тән тарийхый сыпаты, белгиси, өзгешелигі бар. Бул өзгешелик халықтың узақ раұажланыу тарийхындағы тәжірийбесинің негизінде қәлиплескени анық. Усы тәжірийбе миллет тулғаларының мийнетлерінде беккемленип, раұажландырылады, анықланады. Сонлықтан да болар, ел елде, тил тилде жазыушы менен шайыр сөзи бақаланады, қәдір-қәсийетке ийе болады.

Когнитивлик илимде «мәдениет» деп жәмийеттің жеке ағзаларының санасындағы толық когнитивлик системаны таныйды. Ол–билим, исеним, бақалылықлар системасы. Мәдениет – жәмийет ағзаларының анық социаллық минез-құлқты бағдарлау, орынлау, талқылау, анықлау, категорияларға ажыратыу және түсиндириуде қолланатуғын психикалық қурал. Бул жәмийет ағзаларының тийисли социаллық минез-құлқын қәлиплестиретуғын және соған сәйкес басқалардың минез-құлқын түсиндиретуғын қурал. Социаллық минез-құлқылқ белгили бир орталықта көринеди, белгили бир уақыт ишинде халықтың айтып, жасап атырған ислери сол халықтың мәдениетінің да көриниси болады. Мәдениет жеке адамлардың санасында бар, бирақ тилдің когнитивлик үлгисин гез келген сөйлеуші қолланбайтуғыны сыяқлы, жеке адамлар да мәдениеттің бирдей когнитивлик үлгисин танытпайтуғынлығы белгили. Жеке тулғалардың сийрек гезлесетуғын, жәмийеттегі атқаратуғын ролинің айрықшалығына байланысly, олардың сөзинде когнитивлик, илимлилик мәни бар. Бундай тулғалар көпке үлги болады, руұхый өсиудің социаллық мәдениет моделин ямаса қағыйдасын қурастырады. Бул жеке тулға жасаған үлги болғанлықтан, жәмийеттің басқа ағзалары басында оны, бәлким, қабылламайды, бәлким, жартылай ғана бөліседі. Мәдениеттің жеке үлгиси жеке тулғаның пүткіл когнитивлик әлемін қамтымауы да итимал, оның когнитивлик әлеміне халықтың биргелки тәжірийбесинің нәтийжеси болып табылатуғын билим, исеним және бақалылықлар да киреди. Мине, Абай өзинің жеке дәретиушилигі арқалы усындай миллий когнитивлик әлем жасаған тулға.

Жуумақлап айтқанда, миллеттің ишки рухый мәдениетіндегі, руұхый болмысындағы бирдейлик пенен тутаслық – хәр қандай халықтың қунлылығы. Демек, Абай сабағы – миллетиміздің билими менен тутас руұхый болмысының баслы негизлеринің бири.

Әдебиетлер

1. Абай – рухани реформатор. / Қасым-Жомарт Тоқаев/ Егемен қазақстан газеті: 10 тамыз, 2020.
 2. Абай тілі сөздігі. –Алматы, «Өнер», 2011. 616-б.
 3. Абай шығармаларындағы терең ой. Серіков Қуаныш.[Электронды ресурс] Сілтеме <https://alashdin.kz/2021/09/abaj-shygarmalaryndagy-teren-oi/>
 4. Абай энциклопедиясы, - Алматы: 1995. 472-б.
 5. Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. II том. Поэмалар, қара сөздер мен хаттар, музыкалық шығармалары. – Алматы: 2020.
 6. Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. Үш томдық. – Алматы: 2020. 1-том 627-б.
 7. Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. Үш томдық. – Алматы: 2020. 2-том. 524-б.
 8. Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. Үш томдық. - Алматы, 2020. 3-том. 482-б.
 9. Абай. Екі томдық шығармалар жинағы. Өлеңдер мен аудармалар, поэмалар, қара сөздер. – Алматы: «Жазушы». - 1995. -Т. 2. 379-б.
 10. Баймұханбетова. Б. Абай және Шәкәрім шығармалары тіліндегі тілдік дәстүр жалғастығы (когнитивтік аспектіде): филол. ғылымд. канд.... дис. автореф. - Астана. 2009. 24-б. Байтұрсынұлы А. Таңдамалы шығармалары. -Алматы: Қазақ университеті. 2022. 2-том. 676-б.
 11. Бөкейхан Ә.Н. Шығармаларының 7 томдық толық жинағы. Полное собрание сочинений в 7 томах. – Астана: «Сарыарқа» БҰ, 2010. 560 б.- V том.
 12. Дәдебаев Ж. Абайдың ақындық дүниетанымы. / Абай-Шәкәрім. Ұжымдық монография. Алматы: 2012. 40-б.
 13. Дәдебаев Ж. Абайдың антропологизмі. Абайтану. Таңдамалы еңбектер, 10-том. – Алматы: 2016. 269-б.
 14. Есім Ғ. Хакім Абай. –Астана: «Фолиант», 2012. 400-б.
 15. Жанұзақ. Т. Қазақ есімдерінің анықтамалығы. – Алматы: «Арыс», 2009. 552-б.
 16. Жұбанов Қ. Абай – қазақ әдебиетінің классигі. // «Абайтану. Таңдамалы еңбектер». I том. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. 189-213-б.
 17. Жұртбай Т. Ол боламын демендер... (Абайдың өмірі мен шығармашылығы туралы зерттеулер). Нұр-Сұлтан: «Алашорда қоғамдық қоры», 2021. 584-б.
 18. Кенжебаев Б. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері (Мақалалар жинағы). - Алматы: «Ғылым», 1973.
- РЕЗЮМЕ.** Мақалада қозғалатын халқимиздің дағдылы шоирі Абай Құнанбаевтің миллий қадрият ҳақидағи фикрлари баён этилган. Абай фалсафий дунёқарашының қозғалатын миллий онгига таъсири илмий нуктаи назардан ўрганилиб, шоир шеърларида аниқ мисоллар келтирилади. Шунингдек, Абайнинг жамияттағи ўрни ҳақидағи шахсий фикр ва қарашлари муҳокама ва таҳлил қилинади.
- РЕЗЮМЕ.** В статье изложены взгляды Абая Құнанбаева, гениального поэта казахского народа, на национальные ценности. С научной точки зрения изучено влияние философского мировоззрения Абая на сознание казахской нации, приведены конкретные примеры из стихов поэта. Также будут обсуждаться, анализироваться личные мысли и мнения Абая о месте личности в обществе.
- SUMMARY.** The article outlines the views of Abay Kunanbayev, the brilliant poet of the Kazakh people, on national values. From a scientific point of view, the influence of Abai's philosophical worldview on the consciousness of the Kazakh nation has been studied, and specific examples from the poet's poems have been given. Abai's personal thoughts and opinions about the place of the individual in society will also be discussed and analyzed.